

Anna J. Parzonko

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

ZNACZENIE DORADZTWA ROLNICZEGO W PRZEMIANACH SPOŁECZNYCH NA OBSZARACH WIEJSKICH

THE ROLE OF AGRICULTURAL EXTENTION IN SOCIAL CHANGES OF RURAL AREAS

Słowa kluczowe: doradztwo rolnicze, społeczeństwo, obszary wiejskie, integracja

Key words: agricultural extention, society, rural areas, integration

Synopsis. Działalność instytucji doradczych podlega ciągłym zmianom wynikającym z konieczności dostosowywania programów doradczych do zmieniających się warunków gospodarowania na obszarach wiejskich. Celem opracowania był przedstawienie działań doradczych podejmowanych przez pracowników ośrodków doradztwa rolniczego, których efekty widoczne są w przemianach społecznych, zachodzących na obszarach wiejskich i w postawach ich mieszkańców. Główną uwagę zwrócono na: rolę doradztwa w rozwoju grup producentów rolnych, wpływ doradztwa na kształtowanie postaw przedsiębiorczych na przykładzie agroturystyki i kształtowanie postaw prospołecznych wśród mieszkańców obszarów wiejskich.

Wstęp

Doradztwo, realizowane przez państwowe jednostki doradztwa rolniczego ma w środowisku wiejskim niekwestionowaną pozycję lidera, w zakresie świadczenia usług doradczych dla mieszkańców wsi. Jest to spuścizna pracy wielu pokoleń pracowników służb doradczych, którzy od ponad stu lat nieustannie wspierają społeczeństwo wiejskie w przemianach gospodarczych, politycznych i społecznych, których w naszym kraju było wiele, zasłużyli na wielki kredyt zaufania. Należy podkreślić szczególne znaczenie doradztwa rolniczego w okresach szybkich przemian polityczno-gospodarczych, intensywnego rozwoju społecznego, czy też w momentach pojawiania się problemów, których mieszkańcy wsi nie byłiby w stanie samodzielnie rozwiązać.

Ośrodki doradztwa rolniczego mając wielki potencjał organizacyjny i równie cenny kapitał ludzki odgrywają istotną rolę w inicjowaniu, bądź wspieraniu wszelkich działań podejmowanych na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Przez swoją działalność instytucje doradcze kształtują wizerunek instytucji utożsamiającej się z interesem rolników. Jest to możliwe przez ciągłą modyfikację zadań, mającą na celu dostosowanie realizowanych działań doradczych do zmieniających się warunków gospodarowania czego przykładem może być rozpoczęty w latach 90. XX w. proces dostosowywania systemu doradztwa rolniczego do nowych realiów funkcjonowania gospodarki rynkowej. Jego efektem jest współczesna organizacja jednostek doradczych wynikająca z przepisów zawartych w ustawie z dnia 22 października 2004 r. *o jednostkach doradztwa rolniczego*.

Współczesne obszary wiejskie charakteryzują różne procesy transformacyjne, zarówno w obszarze produkcji rolno-żywnościowej, jak i społeczno-gospodarczym. Celem opracowania jest przedstawienie działań doradczych, podejmowanych przez pracowników ośrodków doradztwa rolniczego, których efekty widoczne są w przemianach społecznych, zachodzących na obszarach wiejskich i w postawach ich mieszkańców.

Działania doradcze a przemiany społeczne na obszarach wiejskich

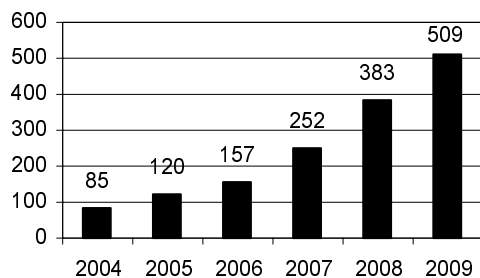
Zachodzące w ostatnich kilkudziesięciu latach przemiany na obszarach wiejskich, zarówno o charakterze gospodarczym, jak i społecznym są wynikiem istotnych zmian jakie zaszły w Polsce. Mowa tu o transformacji ustrojowej oraz integracji Polski z Unią Europejską.

Transformacja ustrojowa, która objęła społeczeństwo, gospodarkę, ustrój państwowy i życie polityczne wymusiła konieczność tworzenia nowych norm i reguł funkcjonowania społeczeństwa

i instytucji. Przemiany zdążające w kierunku gospodarki rynkowej stworzyły perspektywy rozwoju wielu podmiotom gospodarczym, w tym również gospodarstwom rolniczym. Jednak dokonująca się reforma gospodarcza na obszarach wiejskich napotkała wiele barier, głównie o charakterze świadomościowym, których przezwyciężenie było warunkiem kształtowania postaw aktywnych i przedsiębiorczych oraz eliminacji poczucia bezradności jednostek i grup społecznych. Trudna sytuacja w rolnictwie, będąca m.in. efektem zniesienia większości urzędowych cen żywności, ponad 2-krotnego wzrostu cen na środki do produkcji w stosunku do cen produktów rolnych, trudności ze sprzedażą produktów rolnych, wywołała duże niezadowolenie w społeczności wiejskiej i przyjęcie raczej postawy ukierunkowanej na przetrwanie niż rozwój. Dowodem tego jest nieznaczny, bo średnio tylko 0,2% rocznie wzrost produkcji w latach 1990-2003. Rozdrobniona struktura agrarna, niska jakość produktów rolniczych i problemy z ich zbytem spowodowały, że doradztwo rolnicze podjęło akcję upowszechniania idei wspólnego gospodarowania w ramach tzw. grup producentów rolnych. Przedstawianie korzyści, pokonanie barier mentalnościowych, wynikających zarówno z uwarunkowań historycznych, jak też braku zaufania do innych rolników oraz pomoc w kwestiach organizacyjno-prawnych spowodowały wzmożone zainteresowanie tą formą działalności, która nie zagraża, tzw. świętej chłopskiej własności, a umożliwia upominanie się o swoje prawa przez grupę o znacznie większej sile przekonywania niż pojedynczy głos. Było to możliwe dzięki wprowadzeniu nowych obszarów działalności doradczych. Poza tradycyjnie realizowanym doradztwem technologicznym, które w dalszym ciągu zajmuje ważne miejsce w programach doradczych i ukierunkowane jest głównie na wprowadzanie pewnych zmian w profilu produkcji, zwiększaniu stopnia specjalizacji i wielkości określonej produkcji, pojawiły się nowe rodzaje doradztwa, takie jak [Parzonko 2006]:

- doradztwo w zakresie prawa rolnego (istotne chociażby w przedstawieniu możliwości prawnych organizowania się grup producenckich, ale też doradztwo dotyczące podatków, ubezpieczeń, kredytów, kontraktów dotyczących zakupu środków trwałych, umów pożyczkowych itp.),
- doradztwo ekonomiczne (umożliwiające przeprowadzenie analizy ekonomicznej przedsięwzięcia, planu marketingowego, który obejmowałby przyjęte strategie rozwoju oraz planowane efekty ekonomiczne),
- doradztwo finansowe (bardzo ważne podczas ustalania cen na produkty, przy negocjacjach transakcyjnych, w trakcie których ustalane są warunki umów kupna-sprzedaży),
- doradztwo marketingowe (w gospodarce rynkowej ważne jest, aby przede wszystkim jak najtaniej wyprodukować i najkorzystniej sprzedać swoją produkcję).

Zaangażowanie pracowników ośrodków doradztwa rolniczego w proces rozwoju grup producenckich było niemałe. Doradcy wyjaśniali, agitowali, organizowali szkolenia, upowszechniali dobre przykłady (polskie i zagraniczne), poszukiwali liderów grup, inspirowali dyskusje i konkretne działania rolników, pokonując tym samym silnie zakorzenioną w polskim społeczeństwie niechęć do zrzeszania się. W efekcie w ostatnich kilkunastu latach można zauważyć systematyczny wzrost liczby grup producentów rolnych (co przedstawiono na rysunku 1), na których wsparcie przewidziano na lata 2007-2013 aż 140 mln euro. Na koniec 2009 roku funkcjonowały w Polsce 673 grupy producentów rolnych, w tym 143 wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw oraz 21 uznanych organizacji producentów owoców i warzyw.

Rysunek 1. Liczba grup producentów rolnych w latach 2004-2009 (wykaz nie obejmuje GPO-iW oraz OPOiW utworzonych po 30 kwietnia 2004 r., wpisywanych do oddzielnych rejestrów prowadzonych przez UM)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Spółdzielczego Instytutu Badawczego

Dzięki wsparciu doradztwa, realizowanego m.in. przez ośrodki doradztwa rolniczego, niezorganizowane zbiorowości przestraszonych rolników przekształcają się w świadome swej siły negocjacyjnej grupy producentów, które stają się równorzędnym partnerem dla wielkich koncernów spożywczych i handlowych [Boguta 2008].

Innym jeszcze obszarem problemowym, jaki pojawił się na początku lat 90. XXw. było bezrobocie. Pojawiła się kwestia osób (tzw. rolników dwuzawodowych), które straciły pracę i wróciły do gospodarstw rodzinnych albo nigdy jej nie miały poza gospodarstwem rolnym (bezrobocie ukryte), w którym zawsze pracowała większa liczba osób niż wymagane zapotrzebowanie. Rzesze bezrobotnych zasilili również pracownicy upadłych państwowych

gospodarstw rolnych, pozostawieni w większości przypadków bez środków zapewniających im godziwą egzystencję. Szybki wzrost liczby osób pozostających bez pracy w latach 90. XX w., który w roku 2002 osiągnął swoje maksimum (stopa bezrobocia wynosiła prawie 20%), wymusił podjęcie intensywnych działań, przez które przynajmniej w części możnaby niwelować negatywne skutki tego zjawiska. W działania te włączyły się wszystkie instytucje państwowe i samorządowe oraz organizacje mające swoją reprezentację w środowiskach lokalnych. Na obszarach wiejskich jedną z takich instytucji były (odr). Wysokie bezrobocie w Polsce, stanowiło i w dalszym ciągu stanowi, najważniejszy i najbardziej dokuczliwy społecznie koszt transformacji gospodarki polskiej. Tradycyjne kierunki produkcji związane z rolnictwem i wykorzystaniem zasobów naturalnych stały się niezdolne do generowania takiego poziomu zatrudnienia i dochodów, które odpowiadałyby współczesnym potrzebom. Bezrobocie stało się jednym z nowych wyzwań dla pracowników służb doradczych, którzy w celu stworzenia szans odnalezienia się w tak trudnej sytuacji i poprawy warunków życia i pracy rodzin żyjących na wsi, podjęli się upowszechniania idei wielofunkcyjnego rozwoju na obszarach wiejskich. Ideą realizowanych działań było wkomponowanie w wiejską tradycyjną przestrzeń nowych, najczęściej pozarolniczych funkcji. Poszukiwanie poza rolnictwem, bądź w jego otoczeniu nowych możliwości gospodarowania powodowało ograniczenie bezrobocia i co ważniejsze kształtowanie postaw przedsiębiorczych, które są warunkiem każdego wzrostu gospodarczego.

W dążeniu do zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, w rezultacie którego następuje zmiany struktury społeczno-zawodowej mieszkańców wsi, przedsiębiorczość wiejska nabiera istotnego znaczenia. Rozwój przedsiębiorczości oznacza bowiem większe zróżnicowanie kierunków zatrudnienia rozpatrywanego w układach lokalnych, a więc także zróżnicowanie źródeł dochodów ludności wiejskiej. Dywersyfikacja funkcji gospodarczych na obszarach wiejskich stwarza możliwości łączenia pracy w gospodarstwie rolniczym i poza nim [Rak 2006]. Społeczność zamieszkująca obszary wiejskie, będąca głównym adresatem oddziaływań doradczych, jest zróżnicowana pod wieloma względami na przykład pod względem stopnia profesjonalizacji zawodu lub specjalizacji produkcji w gospodarstwach rolnych. Ważne jest również zróżnicowanie społeczno-zawodowe występujące na dzisiejszej wsi. Dla wielu gospodarstw domowych korzystających z usług instytucji doradczych, bądź mogących być potencjalnymi ich klientami ważniejsze są pozarolnicze źródła utrzymania.

Efektem oddziaływań doradczych był m.in. intensywny rozwój agroturystyki dającej możliwość właścicielom gospodarstw rolniczych wykorzystania tkwiących, zarówno w ich gospodarstwach, jak i otaczającym je terenie niewykorzystanych dotąd zasobów przyrodniczo-kulturowych. Zainteresowanie problematyką agroturystyki pojawiło się w Polsce na początku lat 90. XX w. Pierwsze inicjatywy dotyczące szeroko pojętej turystyki wiejskiej, w tym agroturystyki pojawiły się w 1992 roku, kiedy Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie, Oddział w Krakowie rozpoczęło cykliczne spotkania szkoleniowe dla doradców, na tematy związane z uruchomieniem i prowadzeniem działalności turystycznej na wsi. Były one konsekwencją podjęcia współpracy polskiego Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z Niemieckim Ministerstwem Rolnictwa. Przeprowadzone w ramach współpracy teoretyczne szkolenia w kraju i wyjazd studyjny do Niemiec, stanowiły przełom w podejściu doradztwa rolniczego do agroturystyki. W latach 1996-1997 zespół konsultantów terenowych, reprezentujących środowisko doradztwa rolniczego uczestniczył aktywnie w realizacji projektu PHARE-TURIN II. Doradztwem w zakresie agroturystyki zajęły się właściwie wszystkie ośrodki doradcze. Podejmowane działania zaowocowały przygotowaniem pierwszych kwater agroturystycznych, wydaniem folderów, promocją gospodarstw w licznie wydawanych czasopismach rolniczych. Każdy odr prowadził (i tę działalność w dalszym ciągu kontynuuje) bazę ofert agroturystycznych na swoim terenie. Na podstawie danych uzyskanych z ośrodków doradztwa rolniczego można szacować, że w 1990 roku było 590 gospodarstw agroturystycznych, w 1997 już 4800, a w 2002 roku usługi agroturystyczne świadczone były przez ok. 7350 gospodarstw rolnych. W roku 2005 liczba gospodarstw agroturystycznych wzrosła do 8806. Ponadto, 259 gospodarstw specjalizuje się już w tym czasie w ekoturystyce i 111 współpracuje z uzdrowiskami, co daje łącznie liczbę 9190 gospodarstw w 2005 r. Oprócz działalności agroturystycznej, na obszarach wiejskich świadczone są również usługi turystyczne w gospodarstwach domowych niezwiązanych z produkcją rolniczą. Szacuje się, że takie usługi w 2005 roku prowadziło 5649 gospodarstw domowych.

W latach 2000-2004 w Zakładzie Komunikowania, Innowatyki i Doradztwa Katedry Nauk Humanistycznych prowadzone były badania dotyczące pozarolniczych funkcji gospodarstwa rolniczego. Badania przeprowadzono na terenie 7 województw: lubelskiego, lubuskiego, małopolskiego, pomorskiego, śląskiego, świętokrzyskiego i warmińsko-mazurskiego. Uzyskane wyniki potwierdziły szczególną rolę ośrodków doradztwa rolniczego w rozwijaniu i wspieraniu działalności agroturystycznej, głównie poprzez organizowanie kursów i szkoleń. Ponad 90% objętych bada-

niami właścicieli gospodarstw agroturystycznych, uczestniczyło w organizowanych przez ośrodki doradztwa rolniczego szkoleniach, których tematyka obejmowała takie zagadnienia, jak: przygotowanie podstawowej bazy wypoczynkowej, ekonomię i prawo, żywienie człowieka, atrakcje przyrodnicze i kulturowe, zagospodarowanie przestrzeni i estetyka wnętrz, integracja z Unią Europejską, kursy komputerowe i rękodzielnicze [Jachimowicz, Krzyżanowska 2004]. Według szacunków Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi przewiduje się, że dzięki inwestycjom, które zostaną dofinansowane w ramach unijnego Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, do 2013 roku liczba gospodarstw agroturystycznych może wzrosnąć o 3-4 tys.

Tworzenie nowych zawodów, nie związanych bezpośrednio z produkcją rolniczą oraz intensyfikacja życia społecznego na obszarach wiejskich spowodowały wzrost atrakcyjności wsi, jako miejsca zamieszkania czy wypoczynku. Obszary wiejskie zaczynają pełnić funkcje ekologiczne, polegające na dbałości o stan przyrody oraz funkcje rekreacyjne służące aktywności wypoczynkowej i regeneracji zdrowia. Do tego dochodzą funkcje społeczno-kulturowe, polegające na ochronie kultury lokalnej, rzemiosła i tradycyjnego krajobrazu wiejskiego. Pojęcie „wiejski” nie jest obecnie równoznaczne z pojęciem „rolniczy”, mimo że rolnictwo w dalszym ciągu w ekonomice obszarów wiejskich odgrywa najważniejszą rolę.

Zmiany zachodzące na obszarach wiejskich, a w szczególności dotyczące rolnictwa można ująć w następujący sposób [Tomczak 2004]:

- poprawia się struktura agrarna, wzrasta (co prawda powoli) liczba gospodarstw większych,
- wzrasta zapotrzebowanie wśród rolników na wiedzę dotyczącą nowych technologii, jako przygotowania zawodowego do prowadzenia gospodarstwa,
- wzrastają wymagania ze strony przetwórstwa i konsumentów, co do jakości wytwarzanych w gospodarstwach produktów żywnościowych, co przekłada się na polepszenie jakości żywności,
- coraz więcej rolników przekonanych jest o słuszności inwestowania w gospodarstwo,
- typowy producent rolny, nawet ten prowadzący małe gospodarstwo rolne, jest jednocześnie inwestorem, zarządcą, księgowym, organizatorem pracy, specjalistą od ochrony roślin i zwierząt lub mechanizatorem.

Zmiany te wskazują na nowe zjawisko, polegające na odejściu od gospodarki tradycyjnej (surowcowej) do szeroko rozumianego agrobiznesu, w którym rolnik staje się przedsiębiorcą, ekspertem nie tylko w zakresie technologii produkcji ale również w obszarze marketingu, budownictwa, prawa, pozarolniczych źródeł dochodu, turystyki i agroturystyki. Dlatego też, kolejnym obszarem działalności instytucji doradczych, który istotnie wpłynął na przemiany społeczne na wsi, a w szczególności na wzrost rangi wiedzy i fachowości, jest działalność edukacyjna. Ludność wiejską charakteryzuje bardzo niski poziom skolaryzacji. Przyczyn wymienia się wiele, jednak najważniejsze z nich to: gorszy dostęp młodzieży wiejskiej do szkół, niższy poziom nauki w wiejskich szkołach (złe wyposażenie w pomoce naukowe), koszty związane z kształceniem ponadpodstawowym dzieci poza miejscem ich zamieszkania, brak zainteresowania kształceniem dzieci ze strony rodziców, wynikające głównie z charakteru pracy w zawodzie rolnika, gdzie poziom wykształcenia nie ma, jak to jest w przypadku innych stanowisk pracy, przełożenia na szybszy awans i lepsze zarobki. Inną, równie ważną przyczyną niskiego poziomu wykształcenia, jest migracja osób z wykształceniem zawodowym nierolniczym, średnim i wyższym do miasta w którym rynek pracy jest bardziej chłonny niż na wsi. Wśród mieszkańców wsi duży udział stanowią osoby mające wykształcenie podstawowe, natomiast o wiele mniej jest mających wykształcenie średnie, nie wspominając już o wyższym. Poziom wykształcenia ludności na wsi pomimo stałego wzrostu jest nadal znacznie niższy niż mieszkańców miast mimo, iż dystans w zdobywaniu wykształcenia jest coraz mniejszy. Choć ludność wiejska charakteryzuje się zdecydowanie wyższym odsetkiem osób z wykształceniem ponadpodstawowym (w 2002 r. odsetek ten wyniósł 73%) to ludność wiejska, także szybko podnosi swoją wiedzę. Odsetek osób z wykształceniem ponadpodstawowym na wsi wzrósł z 39 w 1988 r. do prawie 56% w 2002 r., w tym z wykształceniem wyższym 2-krotnie (z niecałych 2 do ponad 4%). Jednocześnie też ponad 2-krotnie zmniejszył się na wsi odsetek osób bez wykształcenia szkolnego [www.stat.gov.pl].

Istnieje statystycznie udowodniona zależność polegająca na tym, że im człowiek młodszy, a przy tym legitymujący się wyższym poziomem wykształcenia, tym wykazuje większą skłonność do aktywności i przedsiębiorczości. Osoby takie, częściej niż inni, skłonni są modernizować gospodarstwa, wprowadzać do nich innowacje, w miarę potrzeby zmieniać profil produkcji, bądź wprowadzić jej specjalizację, czyli podejmować takie działania, aby jego warsztat pracy ciągle się rozwijał i dostosowywał do zmieniających się wymogów rynku. Rolnicy charakteryzujący się wyższym wykształceniem zainteresowani są nowymi osiągnięciami nauki i techniki, są otwarci na wszelkie propozycje, starają się na bieżąco zdobywać nowe

Tabela 1. Działania doradcze o charakterze edukacyjnym realizowane przez Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie w latach 2005-2008

Działania doradcze	2005	2006	2007	2008
Szkolenia stacjonarne	2366	2360	1854	2040
Szkolenia wyjazdowe	335	368	335	298
Kursy	229	335	188	347

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Sprawozdania z działalności MODR w Warszawie za lata 2005, 2006, 2007, 2008.

w nowych warunkach gospodarowania. Przykładowo, Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie corocznie organizuje ponad dwa tysiące szkoleń o charakterze stacjonarnym, kilkaset szkoleń wyjazdowych i kursów. Szczegółowe informacje na temat działań edukacyjnych tego ośrodka zaprezentowano w tabeli 1.

Realizowana na szkoleniach problematyka jest różnorodna, chociaż pod względem liczebności szkoleń, jak też i osób w nich uczestniczących przeważają szkolenia z zakresu technologii produkcji rolniczej oraz z zakresu PROW-u. Dużą popularnością cieszy się także problematyka z zakresu przedsiębiorczości, jak np. aktywizacja społeczności lokalnej i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w ramach rozwoju regionalnego i korzystania z funduszy unijnych na rozwój wsi (PROW 2004-2006 i 2007-2013), agroturystyka i turystyka wiejska, jako szansa dodatkowego źródła dochodu, produkty tradycyjne, energetyka odnawialna, wdrażanie lokalnych strategii rozwoju terenów wiejskich w ramach osi priorytetowej LEADER+. Największym zainteresowaniem od lat, cieszą się szkolenia dotyczące możliwości skorzystania ze środków finansowych Unii Europejskiej oraz nowości w zakresie technologii produkcji.

W warunkach konkurencji, zarówno lokalnej, jak i globalnej sukcesy na rynku odnoszą najczęściej osoby aktywne, skłonne do ryzyka i profesjonalnie przygotowane do prowadzenia działalności. Uważa się, że młody wiek i wysokie kwalifikacje decydują o potencjale rozwojowym i wynikach ekonomicznych. Programy finansowe dla młodych rolników, renty strukturalne, szkolenia oraz usługi doradcze mają wzmacniać i dostosowywać potencjał ludzki do pracy w sektorze rolnym.

Kolejnym efektem oddziaływań doradczych, widocznym w zmianie postaw społecznych mieszkańców wsi, jest coraz większe uczestnictwo w życiu zbiorowym wsi. Z roku na rok wzrasta liczba organizacji społecznych i ich członków. Działalność służb doradczych specjalizujących się w zakresie, m.in. wiejskiego gospodarstwa domowego i turystyki wiejskiej, ukierunkowana na pokonanie kompleksu „kół gospodyń wiejskich”, doprowadziła do rewitalizacji więzi społecznych i ponownego odkrywania i kulturowania walorów przyrodniczo-kulturowych. Członkostwo w organizacjach społecznych na wsi w 2004 roku deklarowało 20,6% populacji, w 2005 – 23% populacji, w 2007 – 24,5% populacji wiejskiej. Dane te wskazują na wyraźną tendencję wzrostu zainteresowania integracją środowisk lokalnych. Świadczy to, o coraz większej randze tzw. kapitału społecznego, do którego budowy potrzebna jest wspólnota akceptująca takie wartości, jak wzajemne zaufanie, współpraca i działania na rzecz innych. Zaufanie może pojawiać się na różnych poziomach życia społecznego. Może wyrastać na skutek bezpośrednich kontaktów i silnych powiązań rodzinno-koleżeńskich w tradycyjnej kulturze społeczności, jak i w społecznościach, w których dominują grupy wtórne, w wyniku uczestnictwa w miejscu pracy, stowarzyszeniach, grupach obywatelskich. W pierwszym przypadku jest to zjawisko relacji wzajemnych: im więcej odwzajemnionych usług pomiędzy poszczególnymi członkami społeczności lub pozytywnych doświadczeń w kooperacji sąsiedzkiej, tym większy jest kredyt zaufania. W drugim przypadku zaufanie ma charakter zgeneralizowany i opiera się na ogólnie pozytywnym stosunku do innych i instytucji publicznych. Zaufanie w sytuacji współpracy oznacza, że istnieje powszechne przekonanie, że inni będą brać udział we współpracy w podobnym zakresie: współpraca dokonywać się będzie w oparciu o zasady *fair play*, a także że współpraca „opłaca się”, tj. przynosi wszystkim partnerom korzystne efekty [Lewenstein 2006].

Analizując działalność edukacyjno-upowszechnieniową służb doradczych ukierunkowaną na tworzenie lokalnych grup współdziałania, można zauważyć koncentrowanie się na istocie i roli, tzw. sieci społecznych. Sieci społeczne mają charakter wzajemnych relacji, jakie zachodzą między indywidualnymi członkami społeczności, grupami nieformalnymi i formalnymi organizacjami. Przez takie relacje społeczność nawiązuje strategiczne kontakty, wyłania w niej przywódców, definiuje i uzgadnia interesy lokalne, identyfikuje problemy i mobilizuje środki materialne i mieszkańców do ich rozwiązania. Ludzie i organizacje działające w obrębie takich sieci często uzyskują dwa elementy: wpływ i

informacje i co najważniejsze, umiejętnie z nich korzystać. Są to jednocześnie osoby mające największe szanse być postrzeganymi w społeczności wiejskiej jako liderzy [Wawrzyniak 2000]. Aby wspomóc ludność zamieszkujejącą obszary wiejskie w procesie zdobywania wiedzy i umiejętności, działania doradcze ukierunkowane są również na realizowanie różnego rodzaju szkoleń, kursów i seminariów, upowszechniających wiedzę i umiejętności niezbędne do skutecznego funkcjonowania

władzę. Mają większe możliwości negocjowania różnego typu transakcji, ponieważ mają większy dostęp do informacji, większą kontrolę nad jej obiegiem i przez to większe możliwości wykorzystywania pojawiających się możliwości. W ich wykorzystaniu olbrzymią rolę odgrywają przywódcy lokalni [Lewenstein 2006]. Specjaliści z zakresu wiejskiego gospodarstwa domowego wiele uwagi poświęcają współpracy, nie tylko z gospodarstwami agroturystycznymi i kołami gospodyń wiejskich, ale też ściśle współpracują z młodzieżą zorganizowaną w różnego rodzaju klubach edukacyjnych, np. klubach 4-H, kształtując w ten sposób wśród młodych ludzi, którzy będą tworzyć przyszłą społeczność kraju postawy aktywnej współpracy na rzecz środowisk lokalnych. Warto w tym miejscu wspomnieć, o wsparciu ze strony doradztwa programu LEADER, który przyczynia się do aktywizacji społeczności wiejskich przez włączenie partnerów społecznych i gospodarczych do planowania i wdrażania lokalnych inicjatyw. Jest to program realizowany przez Lokalne Grupy Działania (LGD), które opracowując Lokalną Strategię Rozwoju (LSR) łączą zasoby ludzkie, naturalne, kulturowe i historyczne, a także wiedzę i umiejętności przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego. Przyczyniają się oni do wzmocnienia kapitału społecznego w społecznościach wiejskich.

Podsumowanie

Doradztwo rolnicze, już od ponad stu lat, wspiera ludność wiejską w pokonywaniu trudności wynikających z różnych przyczyn, wśród których wymienić należy zmiany polityczno-gospodarcze, organizacyjne i społeczne, których w historii Polski było dużo. W ostatnich latach wyzwaniem dla ludności rolniczej, a tym samym i służb doradczych była transformacja ustrojowa i integracja Polski z Unią Europejską. Te dwa wydarzenia spowodowały lawinę zmian i wynikających zeń problemów, jakie dotknęły mieszkańców wsi. Podejmowane działania doradcze ukierunkowane na wprowadzanie nowych rozwiązań ekonomiczno-organizacyjnych w funkcjonowaniu gospodarstw rolniczych (grupy producentów rolnych), kształtowanie postaw przedsiębiorczych i wyposażanie mieszkańców obszarów wiejskich w wiedzę i umiejętności konieczne do odnalezienia się w nowej sytuacji, upowszechnienie i wprowadzenie idei wielofunkcyjnego rozwoju wsi, głównie ukierunkowanego na poszukiwanie dodatkowych, często pozarolniczych źródeł dochodów, znalazły swój efekt w widocznych przemianach społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich.

Literatura

- Boguta W.** 2008: Organizacja i funkcjonowanie grup producentów rolnych. Krajowa Rada Spółdzielcza, Warszawa, s. 17.
- Jachimowicz E., Krzyżanowska K.** 2004: Pozarolnicze funkcje gospodarstwa rolniczego na przykładzie jego działalności agroturystycznej. Wyd. SGGW, Warszawa, s. 83.
- Lewenstein B.** 2006: Nowe paradygmaty rozwoju układów lokalnych. [W:] Oblicza lokalności. Różnorodność miejsc i czasu (red. J. Kurczewska). Wyd. IFiS PAN, Warszawa, s. 229.
- Parzonko A.J.** 2006: Rola doradztwa w rozwoju rolniczych grup producenckich. Wyd. SGGW, Warszawa, s. 38-40.
- Rak A.M.** 2006: Przedsiębiorczość w rozwoju obszarów wiejskich. Wyd. Akademii Podlaskiej w Siedlcach, s. 8.
- Raport GUS. [www.stat.gov.pl], 23.04.2010.
- Sprawozdania z działalności MÓDR w Warszawie za lata 2005-2008.
- Tomczak F.** 2004: Od rolnictwa do agrobiznesu. Transformacja gospodarki rolniczo-żywnościowej Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Wyd. SGH, Warszawa.
- Ustawa z dnia 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego. Dz.U. z 2004 r., Nr 162, poz. 1694.
- Wawrzyniak B.M.** 2000: Doradztwo w agrobiznesie. Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku, s. 107.

Summary

The aim of the study is to present actions of the farming extension centres which results are visible in the social changes of the rural areas and its residents. The emphasis has been put on the role of extension in the development of farm producers groups and the influence is has an shaping entrepreneurial and social attitudes on the example of agrotourism.

Adres do korespondencji:

dr inż. Anna J. Parzonko
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Katedra Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa
ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa
tel. (22) 593 41 62
e-mail: anna_parzonko@sggw.pl